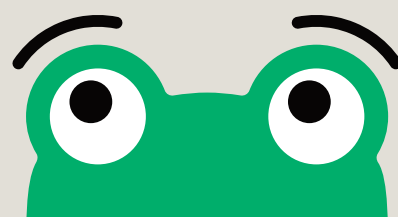

Turinspiration: **Sensommeren**

- **Gode tips**
- **Forslag til lege og aktiviteter**
- **Oversigt over sensommerens arter**

tid til tur

Indhold

Lege og aktiviteter

Saml nødder og bær *til* forråd

Snobrød og brombærmarmelade over bål

Snus jer gennem naturen

Lav en sjov svampeudstilling

Tag på *tangsafari*

Byg dit eget vindspil af muslinger og *sten*

Snit pusterør af hylde og skyd *til* måls

Oversigt over sensommerens arter

Agern [eg]

Brombær

Dagpåfugleøje

Egern

Flagermus

Gedehams

Hassel

Hyben [rynket rose]

Hylde

Pindsvin

Lege og aktiviteter

Saml nødder og bær til forråd

Naturens spisekammer bugner af nødder og bær, og det er noget, der får mange dyr ud af vagten. Enten samler de forråd, så der er mad nok til den strenge vinter. Eller også spiser de en hel masse nu, så deres fedt-depoter er godt fyldt op.

Det skal du bruge:

- En kurv, pose eller anden beholder

Sådan gør du:

Tag på jagt i naturen og fyld jeres beholder med forskellige ting, som I tror kunne være lækkert for et dyr at spise.

Snak om det, I finder, mens I går, eller når I samles efter et lille stykke tid. Hvor mange forskellige slags ting fandt I? Prøv at sortere dem. Hvilke dyr kan mon spise hvad - og hvad med os mennesker?

Smag på de sikre ting, såsom brombær og hasselnødder. Prøv at gøre som dyrene og gem jeres fund et hemmeligt sted i naturen, så det kun er jer, der kan finde det igen.

Tip!

På Tid til Turs turmodul kan du hente en bingoplade med nogle af sensommerens mest almindelige bær og nødder.

Snobrød og brombærmarmelade over bål

Det skal du bruge:

- Snobrødsdej
- En kurv, pose eller anden beholder til at samle bær
- Et bålsted med rist
- Bålsikre gryder, en grydeske og kopper
- Vand, sukker og lidt citronsaft
- Pinde til snobrød

Sådan gør du:

Lav din favoritsnobrødsdej hjemmefra og tag den med på turen.

Gå på jagt i naturen, og se om I kan finde nogle modne brombær. Det kan være en god idé at sikre, at der er brombær i dit naturområde, før I tager afsted. Læs evt. hvor du typisk finder dem, og hvordan du genkender dem i artsoversigten.

Når beholderen er godt fyldt, tænder I op for bålet og skyller jeres bær forsigtigt med vand. Læg brombærrene i en gryde med ca. 50 g sukker pr. 100 g. bær og lad det trække lidt.

I mellemtiden går I på jagt efter gode snobrødspinde og vikler dej om dem. Når alle har et brød i gang over bålet, kan du koge marmeladen op. Smag til med citronsaft og sukker og lad børn og voksne få lidt i en kop, som de kan dyppe deres færdige snobrød i. Velbekomme!

Husk! Fuglen og den fattige skal også være mæt. Pluk ikke hele busken, og tag højst det, der svarer til en bærepr. person.

Snus jer gennem naturen

Sensommernaturens luft er fyldt med dufte af solvarme træstammer, modne bær og fugtig jord efter regn. Alligevel er det sjældent, vi stopper op og virkelig bruger lugtesansen i naturen. En duftvandring kan være en god måde at åbne naturen mere op for børn og voksne. Det handler ikke om at gå langt, men om at sanse mere og være nysgerrig.

Det skal du bruge:

- Tøj til vejret og lyst til at gå lidt langsommere end normalt

Sådan gør du:

Find gerne et naturområde, hvor I kan komme forbi lidt forskelligt, f.eks. vekslende løv- og nåleskov, lysninger og kyst. Når vi skal gøre noget, vi ikke plejer i naturen, kan det være godt med en tydelig guide. Du kan med fordel gå forrest, sætte et roligt tempo og lave små stop undervejs.

I kan dufte til:

- Blade, som I forsigtigt gnider mellem fingrene
- Blomster i grøftekanten
- Bærbuske og urter
- Bark, harpiks og nåletræer
- Skovbund, mos og fugtig jord
- Røg fra et bål eller gløderne efter madlavning

Brug jeres nysgerrighed og prøv f.eks. om duftene er anderledes i solen end i skyggen. Snak om hvilke dyr, der mon bruger lugtesansen meget og hvorfor. Eller læg jer ned og luk øjnene, mens duftene stryger over jeres næser i vinden.

Lav en sjov svampeudstilling

Skoven gemmer på tusindvis af svampe. Mange har blandede følelser omkring svampe - ofte fordi nogle af dem er ganske giftige. Men alle svampe er helt ufarlige at plukke og røre ved, og særligt børn er enormt gode til at spotte svampe i skovbunden.

Det skal du bruge:

- Et hvidt klæde
- Pap eller papir
- Noget at skrive med
- Svampebog eller smartphone med app'en Seek

Sådan gør du:

Send familierne ud på svampejagt fra et samlingspunkt i skoven og aftal et tidspunkt for, hvornår de skal være tilbage. De finder svampene på træerne, i skovbunden, gamle træstammer og nedfaldne grene. De må samle dem, som de synes er sjove, flotte, mærkelige, ulækre osv.

Når familierne kommer retur, får de et hvidt klæde og kan lave deres svampeudstilling efter farve, skønhed, svampe, der ligner hinanden eller som et kunstværk.

Hvis nogle har lyst, kan de prøve at finde svampens navn og skrive den på et skilt. App'en Seek og Svampeatlas er gode hjælpere her.

Tag på tangsafari

Vandet ved kysten er stadig lunt i sensommeren, så tag familierne med ud, mens det endnu er sjovt at få våde hænder og fødder.

Det skal du bruge:

- Gummistøvler, waders eller bare tæer
- Bøtter, køkkenelastikker og husfilm
- Sakse
- Evt. fotobakker eller et hvidt klæde

Sådan gør du:

Lav hjemmelavede vandkikkerter hjemmefra eller sammen med familierne. Begynd med at skære et nævestort hul i bøttens bund og placer husfilmen hen over hullet. Fastgør filmen med køkkenelastikker og vupti - du har din helt egen vandkikkert!

Træk i jeres foretrukne fodtøj og på jagt i vandkanten. I kan klippe toppen af det tang, I finder, og lægge det i bakker eller på et klæde på stranden. Duft, rør og snak om jers fund.

Vidste du?

Tang er såkaldt makroplankton - altså, store alger, som er nemme at se og skelne fra hinanden. I vandet lever der også masser af mikroplankton, som vi ikke normalt kan se.

I sensommeren kan du være heldig at få øje på nogle af dem, når mørket falder på. Algerne lyser op som knæklys i vandet, hvis de bliver forstyrret. Fænomenet kaldes morild og er ganske ufarligt men meget smukt.

Byg dit eget vindspil af muslinger og sten

Det skal du bruge:

- Drivtømmer eller grene
- Natursnor, f.eks. jute
- En saks

Sådan gør du:

Send familierne en tur langs kysten for at samle muslingeskaller, sten og andre skatte, de kan finde på stranden.

Efter skattejagten mødes I og begynder på jeres kreationer. Slip kreativiteten løs eller byg et helt klassisk vindspil:

Først krydser du to grene og binder dem sammen på midten.

Nu klipper du et stykke snor i armlængde og binder en knude i den ene ende. Hvis du "borer" et hul i en muslingeskal med saksen, kan du tråde skallen og lade den hvile på knuden i din snor. Du kan også binde snoren om en sten.

Bind en ny knude 5-6 centimeter over den første og tråd en ny skal, eller bind snoren om et af dine fund. Bliv ved indtil du stadig har nok snor til at binde den rundt om et af benene i dit kryds af pinde.

Lav tre snore mere på samme måde, og du har dit helt eget vindspil til haven, altanen eller børneværelset derhjemme.

Snit pusterør af hylde og skyd til måls

Det skal du bruge:

- Hyldegrene, ca. på tykkelse med en finger og 15-20 cm lange
- Lange og tynde metalpinde, f.eks. strikkespindel eller cykeleger
- Umodne hyldebær
- Gamle dåser og flasker
- Evt. snitteknive

Sådan gør du:

Vis en hyldekvist frem og lad familierne kigge på den, mærke og dufte til den. Er der nogen, der godt kan kende den? Måske ved nogle, at man kan lave saft af blomsterne og bærrerne, men nu skal I prøve at lave pusterør af grenene.

Hver person får en hyldegren og skal nu udhule marven med den lange pind. Du kan se og mærke, hvor træet er blødt i midten og kan skubbes ud.

Hvis du har adgang til snitteknive, kan du også snitte barken af eller lave et mønster i barken, så pusterøret bliver dit helt eget.

Nu er pusterøret klar til at blive ladet. Pluk umodne bær fra et hylde træ og tril et af dem ned i røret, mens du holder enden op til munden. Pust til og se bærret flyve af sted i høj fart!

Stil dåser og flasker op på stubbe eller i skovbunden i varierende højde og afstand og se, om I kan ramme dem alle.

Når I går hjem, har alle fået et helt nyt legetøj og måske også et anderledes forhold til hylden.

Oversigt over sensommerens arter

Agern [eg]

Agern er egetræets frugter, der modnes fra september og falder af træet hele efteråret.

Vi mennesker kan ikke spise agern rå, fordi garvesyren giver os mavepine, men for egern, mus og skovskader udgør de en vigtig del af vinterføden.

Faktisk er agern skovskadens livret, og den kan gemme op til 3.000 af dem på én måned! Den maser dem ned under mosset til de kolde måneder. Men den er også glemsom, og mange agern bliver aldrig fundet igen.

Du finder agern i løvskove under egetræer, hvor de ofte ligger med deres lille agernhat, som har siddet fast på stilken.

Brombær

Brombær er i højsæson i august og september, hvor de er modne, saftige og søde.

De bliver i gammel folketro omtalt som "et fandens bær", fordi djævelen eftersigende spytter, tisser på eller smører sine støvler med bærrene efter mikkelsdag den 29. september. Herefter skulle de være helt uspiselige, men prøv dig frem alligevel, hvis du tør.

Brombær er højt elsket af mange og bliver flittigt brugt i særligt marmelader og bagværk.

De er meget almindelige, og du finder dem i krat, lysninger og skovbryn. Du kan kende dem på de sorte bær og buskens femdelte, takkede blade. Og vær opmærksom, når du plukker - grenene har skarpe, krumme torne!

Dagpåfugleøje

I sensommeren kan du nyde synet af årets sidste dagpåfugleøjer, inden de går i dvale i oktober.

Den bemærkelsesværdige sommerfugl er ude at suge nektar og saft fra frugt og træer, så den har energi nok til at overleve vinteren.

Mange byttedyr undgår at blive spist ved at kunne camouflere sig, men dagpåfugleøje har i stedet valgt at gøre opmærksom på sig selv. Når en fugl nærmer sig for at spise den, slår den straks vingerne ud. "Øjnene" på sommerfuglens vinger minder om et større rovdyr, og fuglen trækker sig væk i en fart.

Den kan også hvisle som en slange ved at gubbe for- og bagvingerne sammen.

Men dagpåfugleøje er ganske fredelig, og hvis du gerne vil se den, inden den går i hi, kan du lede i haver, parker og lyse skovbryn.

Egern

I sensommeren er egernet travlt optaget af at samle nødder, frø og svampe til vinteren.

Egernet gemmer hasselnødder, bog og agern i jorden eller under barken på et træ, for at snuse sig frem til dem igen i løbet af vintermånederne.

Det er sjældent, den finder dem alle igen, og på den måde er egernet med til at så nye træer i skoven.

Egernet kan også lide at tørre sine egne svampe. Det gør den ved at lægge dem på nogle grene, inden den også gemmer dem i træbarkens sprækker.

Det er også nu, den så småt begynder at vokse sine lange hårtotter ud på ørene. Egernet er i øvrigt let at kende på den store, buskede hale, og du finder den ofte om formiddagen i trætoppen eller på jorden tæt ved stammen i skove, haver og parker.

Flagermus

Her i sensommeren opløser flagermusene deres kolonier, og er optagede af at parre sig og fede sig op til den kolde vinter, hvor de går i fuldkommen dvale.

Vi har 17 registrerede arter af flagermus i Danmark, der alle er i samme familie og på mange måder opfører sig ens. Alle vores flagermusearter i Danmark lever af insekter, og derfor kan du se dem "forragere", altså plukke insekter, i luften, over vandet og direkte fra blade og træer.

Flagermusen er det eneste pattedyr i Danmark, der kan flyve. Den ser ikke så godt, men den er mester i at finde rundt i luften, fordi den i stedet bruger ekkolokalisering. Den udsender en stråle af lyd foran sig, som så rammer insekterne og kastes tilbage, så flagermusen lynhurtigt kan orientere sig. Du kan se mange flagermusearter jage i lygteskær efter solnedgang.

Gedehams

Du har måske lagt mærke til, at der er mange gedehamse, altså hvepse, når sommeren går på hæld.

Det skyldes, at der ikke udklækkes flere larver i hvepseboet, og arbejderne derfor ikke kan spise af larvernes søde sekret længere. De søger i stedet efter nedfalden frugt, eller søde sager som kage og sodavand. Desuden forlader dronningen boet for at gå i hi, og resten af hvepsene mister deres formål.

De strejfer med andre ord hvileløst rundt og bliver fulde og aggressive af gæret frugt, inden de lægger sig til at dø i efteråret. Pyh, en hård skæbne.

Hvis du vil undgå at blive stukket, er det en god idé at bevare roen og evt. stille sukkervand et stykke væk, så hvepsene kan blive afledt af det.

Hassel

I august og september står hasselbuskene med deres karakteristiske milde og saftige nødder.

Du kender nok hasselnødden i sin tørrede form, men i sensommeren kan du nyde den helt friske udgave direkte fra busken.

I gamle dage fik folk på landet en årlig fridag, så de kunne gå i skoven og samle modne hasselnødder, som så kunne tørres til juledagene. Det kunne ske, at børnene brugte "nøddedagen" på at spise sig overmætte i de lækre nødder i stedet for at komme hjem med fyldte kurve til mor og far.

Du ved, at en hasselnød er moden, når hasen (kraven omkring nødden) er blevet brunlig, selve nødden er lysebrun, og den let slipper hasen, når du ryster busken. Husk at knække skallen for at komme ind til frugten.

Du finder som regel hassel i krat, hegn og skovbryn.

Hyben (rynket rose)

Rynket rose bugner med sine rødorange frugter, hyben, i august og september.

Rynket rose har et blandet ry. For mange er den indbegrebet af dansk sommer med sine smukke lyserøde roser, der pryder næsten alle kyststrækninger i landet.

Men det er netop dens evne til at brede sig, der volder problemer i naturen. Den er invasiv og fortrænger andre vigtige arter, og derfor kan du faktisk hjælpe naturen ved at plukke og spise hyben, så den får lidt sværere ved at formere sig. Det er bare vigtigt ikke at smide frøene i naturen, men smide dem i restaffald i stedet.

Hyben er rig på C-vitamin og kan f.eks. blive til lækker marmelade.

Du finder rynket rose langs kysten, ofte som læhegn i sommerhusområder.

Hyld

I august begynder hylden så småt at forme sine grønne umodne bær, der i løbet af september og oktober modnes og bliver helt sortlilla.

Hylden vokser vidt omkring, og det skyldes bl.a. fugle, der gladeligt spiser bærrerne og klatter frøene ud igen til nye planter. Vi mennesker har også været glade for hyldens blomster og bær og har derfor tit plantet den, hvor vi har slået os ned.

De rå hyldebær er fyldt med blåsyre, hvilket gør dem giftige for os. Men hvis bare vi koger dem i 20 minutter, kan de blive til den lækreste hyldeaft, som kan være god at varme sig på, og som eftersigende kan hjælpe mod forkølelse.

Du finder hylden i hegn, skov og krat - og rigtig tit i haver og parker.

Pindsvin

August og september er højsæson for pindsvineunger. I sensommeren er de blevet store nok til at komme ud af boet og finde føde med deres mor.

Pindsvinet elsker at spise regnorm, larver, snegle og bænkebidder. I gamle dage lokkede man gerne pindsvin frem med en skål mælk, men det kan de altså **ikke** tåle. Hjælp hellere pindsvinet ved at skabe, skyggefulde levesteder til de små dyr, de spiser. Du kan også stille en skål vand i haven, som de kan drikke af.

Pindsvin er mest aktive om aftenen og natten, og der er faktisk flest af dem i parcelhuskvarterer. De holder dog også til i parker og små skove, hvor du kan være heldig at spotte dens små runde fodspor i blød jord.

